

Tartalom

I. Előszó	9
II. Politika	21
III. Hírek a nagyvilágból	93
IV. Gazdaság	149
V. Hírességek	185
VI. Katasztrófák	225
VII. Fogyasztás	267
VIII. Következtetés	285
Képek jegyzéke	305
Név- és tárgymutató	307

I.

Előszó

1.

Nem jár mellé útmutató, hiszen a világ legkézenfekvőbb, legegyszerűbb, legegyszerűbb és leghétköznapibb tevékenységének gondoljuk; olyan, mint a légzés vagy a pislogás.

Néha tartunk egy kis szünetet – ez általában nem több, mint egy nap, de legtöbbször még ennél is rövidebb; amikor pedig valami miatt különösen izgatottak vagyunk, jó, ha 10-15 percet kibírunk –, de aztán bármivel foglalkozunk is éppen, megnézzük, *mik a hírek*. Mintha erre az időre felfüggesztenénk életünk folyását, hogy befogadhassuk a legfrissebb információk újabb, szükséges adagját, szóljanak azok kiváló teljesítményekről, tragédiákról, büntettekéről, járványokról vagy szerelmi ügyekről, amelyek a világban történtek.

Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy ezt a széles körben elterjedt, mindennapi szokássá vált gyakorlatot sokkal furcsábbnak és veszélyesebbnek láttassam annál, mint ahogy manapság tekintünk rá.

2.

A sajtó célja a szokatlan, meghökkentő események bemutatása: hóesés a trópusokon, balkézről született elnöki sarj, összenőtt ikrek. Mialatt kitartóan kutatja a normálistól eltérő jelenségeket, egyvalami felett ügyesen siklik el a figyelme: nem más ez, mint önmaga és az életünkben elfoglalt uralkodó szerepe. „Az emberiség fele nap mint nap megbabonázva falja a híreket” – ilyen vagy ehhez hasonló szalagcímet feltehetően soha nem fogunk olvasni azon szervezetektől, amelyek egyébként a figyelemre méltó és az izgalmas, a korrupst és a megdöbbentő dolgokra specializálódtak.

Egy társadalom akkor válik modernné, vélte Hegel német filozófus, amikor életünk központi útmutatójaként és a hatalom meghatározójaként a vallás helyébe a sajtó lép. Napjaink fejlett gazdaságaiban a média befolyását tekintve vetekszik a vallásos meggyőződések régmúlt korokra jellemző pozíciójával. A hírfolyam kifürkészhetetlen pontossággal az egyházi időbeosztást másolja: a hajnali imádság reggeli hírekké, a vesperás esti híradóvá lényegült át. A hírfolyam azonban nem egyszerűen kvázivallásos napirendet követ: azzal az igénnyel lép fel, hogy olyan tiszteletteljes várakozással viszonyuljunk hozzá, amelyet valaha a hitbéli meggyőződések iránt éreztünk. Hiszen abban reménykedünk, hogy kinyilatkoztatást kapunk, hogy megtudjuk, ki a jó és ki a rossz, hogy megértjük a szenvedés mélységét és

magasságát, s hogy bepillantást nyerünk a létezés értelmébe. Amennyiben pedig a rituálékban való részvételt elutasítanánk, ugyanúgy az eretnecség gyanújába keverednénk.

A sajtó pontosan tudja, hogyan tegye saját működési mechanizmusait láthatatlanná, s illetéknépp nehezen megkérdőjelezhetővé. Közvetlen, hétköznapi hangon szól hozzánk, anélkül, hogy feltételezésektől terhelt látásmódjáról szót ejtene. Elmulasztja kidomborítani, hogy nem csupán *beszámol* a világ dolgairól, hanem folyamatosan azon munkálkodik, hogy elménkben egy olyan új világot teremtsen, amely sokszor nagyon is jól kitapintható prioritásaival áll összhangban.

3.

Már kora gyermekkorunkban arra tanítanak bennünket, hogy nagyra becsüljük a képek és a szavak erejét. Elvisznek a múzeumba, ahol ünnepélyesen előadják, hogy egy-egy rég halott művész festménye átformálhatja szemléletmódunkat. Olyan versekkel és elbeszélésekkel ismertetnek meg, amelyek megváltoztathatják életünket.

Ám arra ritkán kerül sor, hogy a sajtó által óráról órára elénk öntött szavakról és képekről is iránymutatást kapjunk. Fontosabbnak gondolják, hogy értelmezni tudjuk az *Othello* drámai konfliktusait, mint hogy képesek legyünk dekódolni a *The New York Post* első oldalát. Előbb hallunk

Matisse színhasználatának jelentőségéről, mint a *The Daily Mail* celebfotós oldalainak hatásairól. Senki sem ösztökél arra, hogy eltöprengjünk, mi történik velünk, miután belemerülünk a *Bild* vagy az *OK!* magazin, a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* vagy a *The Hokkaido Shimbun*, a *The Tehran Times* vagy a *The Sun* olvasásába. Soha senki nem ad részletes és átfogó tájékoztatást arról, hogy a hírszerkesztőségeknek milyen elképesztő hatalmuk van befolyásolni a valóságról alkotott képünket és alakítani bensőnket, amit nevezhetnénk akár – minden természetfeletti felhang nélkül – a lelkünknek is.

A modern társadalmak nagy figyelmet szentelnek az oktatásnak, mégis elmulasztják tüzetesen vizsgálni azt a tényezőt, amely a személyiség fejlődésére a legnagyobb hatással van. Bármilyen történjék is a tantermekben, a leghatásosabb és legállandóbb oktatási forma a földfelszíni sugárzás és a tévéképernyő. Életünk első, nagyjából tizennyolc évét osztálytermekben, begubózva töltjük, hátralevő részét azonban olyan sajtóorgánumok gondnoksága alatt éljük le, amelyek bármely oktatási intézménynél összehasonlíthatatlanul nagyobb hatással vannak ránk. Mihelyt a formális oktatás lezárul, a tanár szerepét a sajtó veszi át. Ez a legjelentősebb erő, amely képes meghatározni a közhangulatot és formálni a közösségről alkotott fogalmainkat, illetve amely a politikai és társadalmi valóság első számú létrehozója. A forradalmárok jól tudják, hogy egy ország szemléletmódjának megváltoztatásához nem a művészeti galériákba, az okta-

tási minisztériumba vagy híres regényírók otthonába kell bejutniuk: a tankokat egyenesen a politikai közösség idegközpontja, a sajtószékházak felé kell irányítani.

4.

Akkor tehát miért is követjük nyomon mi, a közönség a híradásokat? Nagy szerepet játszik ebben a félelem. A hírhíány már rövid távon is képes egyre növekvő nyugtalan-ságot ébreszteni bennünk. Hiszen jól tudjuk, mi minden mehet tönkre és milyen gyorsan: egy A380-as a megrepedt üzemanyagtöltője miatt lángba borulva zuhanhat az öböl-be, egy afrikai denevér hordozta vírus – átugorva a faji korlátokat – elszaporodhat egy zsúfolt japán elővárosi vonat szellőzőrendszerében, a befektetők támadás alá vehetnek egy valutát, egy látszatra normális apuka két szép gyerme-kének olthatja ki az életét.

Közvetlen környezetünkben talán béke van és nyu-galom: a kertben lány szellő simogatja a szilvafa ágait, a nappaliban porszemek pihennek meg a polcokon. Ugyan-akkor tudjuk, hogy ez az idill nem tükrözi híven a létezés valójában kaotikus és erőszakos alapjait, mi több, egy idő után önmagában is egyre aggasztóbbá válik. A katasztrófák bekövetkezhetőségének ösztönös tudása magyarázza azt a bennünk lüktető és szinte tapintható félelmet, amelyet ak-kor érzünk, amikor telefonunkat a legközelebbi adótorony

irányába fordítva várjuk, hogy a szalagcímek feltűnjenek a kijelzőn. Mindez annak a nyugtalanságnak a jelenkori változata, amelyet távoli eleink a pirkadatot megelőző dermesztő percekben éreztek, azon töprengve, vajon a nap újra megtalálja-e útját az égboltra.

De egy másikfajta megkönnyebbülést is átélünk ilyenkor. A hírek, legyenek bármilyen rettenetesek, és talán különösen éppen akkor, amikor a legborzasztóbbak, valóssággal felszabadítanak önmagunkba zárkózó életünk nyomasztó terhe alól – attól a felelősségtől, hogy a bennünk rejtőző lehetőségeknek próbáljunk megfelelni, vagy a szűkebb környezetünkben élő embertársainkat igyekezzünk gondolataink és szükségleteink komolyanvételéről meggyőzni. A hírfogyasztás olyan, mint amikor behallgatunk egy tengeri kagylóba, és letaglóz bennünket az emberiség morajlása. Menedéket jelenthet mindennapi teendőinktől olyan kérdések felvetése révén, amelyek a ránk kiszabotaknál összemérhetetlenül súlyosabbak és félelmetesebbek, s egyúttal lehetővé teszi, hogy ezek a nagyobb problémák túlharsogják önmagunkra összpontosító aggodalmainkat és kételyeinket is. Éhínség, árvíz, szabadon garázdálkodó sorozatgyilkos, a kormány lemondása, kenyérjegyeket vizionáló gazdasági prognózis – pontosan ilyen, tőlünk független megrázkódtatásokra lehet szükségünk ahhoz, hogy belső nyugalmunkat megleljük.

Egyik nap arról tudósítanak a hírek, hogy egy férfi elaludt a kormánynál, miután késő éjszakába nyúlóan

paráználkodott az interneten – lehajtott egy felüljáróról, elgázolva a híd alatt haladó öttagú családot. Egy másik hír egy ígéretes jövő előtt álló, csinos egyetemi hallgatóról szól, aki egy buli után eltűnt, majd öt nappal később egy taxi csomagtartójában darabokban találták meg a holttestét. A harmadik egy teniszedző és tizenhárom éves tanítványa közötti viszony részleteit boncolgatja. E valóban tébolyult történetek visszfényében épelméjűnek és boldognak érezhetjük magunkat. Ezeknek hátat fordítva pedig, mindennapi és kiszámítható ténykedéseink felett korábban nem érzett megkönnyebbülést tapasztalhatunk meg, amiért vágyainkat sikerült kordában tartanunk, önkorlátozásunk felülkerekedett, és amiért még soha nem mérgeztünk meg kollégáink közül egyet sem, és egyetlen rokonunkat sem ástuk el a terasz alá.

5.

Mit tesz velünk e híráradat az idők folyamán? Mi marad meg azon hónapok, sőt évek sokaságából, amelyeket összességében a hírekkel eltöltünk? Az izgalmak és a félelmek nyomtalanul eltűnnek – hová lesz az eltűnt gyermek, a költségvetési hiány, a hűtlen tábornok története? Mennyiben járulnak hozzá a híryanagyok a bölcsesség és az ismeret növekedéséhez – a konklúziók azon homályos és érdektelen üledékén túl persze, hogy például Kína egyre erősebb lesz,

a közép-afrikai államok korrumpáltak vagy hogy az oktatás reformra szorul?

Intellektuális nagyvonalúságunk jele, hogy többnyire nem rágódunk hasonló kérdéseken, hanem feltételezzük, hogy valami rossz következne abból, ha egész egyszerűen kikapcsolnánk a híreket. Nehéz feladni egy olyan szokást, amelyet még gyermekkorunkban tettünk magunkévá, amikor az iskolagyűlésen keresztbe vetett lábbal, illedelmesen hallgattunk tekintélyes embereket, amint olyan dolgokról beszéltek, amelyeket ők lényegbevágónak nyilvánítottak.

Rákérdezni arra, miért olyan fontosak a hírek, nem jelenti annak a feltételezését, hogy egyáltalán nincs jelentőségük; ellenkezőleg, éppen azt szeretném elővezetni, hogy fogyasztásukhoz közelítsünk tudatosabban. Könyvem a hírekkel való találkozások lenyomata, fenomenológiája kíván lenni. A legkülönbélebb forrásokból összeszemeztett hírtöredékek köré szerveződik, amelyeket itt és most szándékosan mélyebb elemzésnek vetek alá, mint amelyet létrehozói elterveztek; kiindulópontom, hogy ezek a töredékek nem kevésbé méltók a tanulmányozásra, mint a költemények vagy a bölcséleti művek sorai.

A sajtó fogalmát szándékosan nem definiálom precízen. Bár nyilvánvaló különbségek vannak a sajtó egyes szervezetei között, elegendő hasonlóság is fennáll közöttük ahhoz, hogy egy általános kategóriáról beszélhessünk. Ebbe egyaránt besorolhatók a hírszolgáltatás hagyományos területei – rádió, tévé, online és nyomtatott média –, valamint a

jobb- és baloldal egymással vetélkedő, magasröptű vagy éppen primitív ideológiái.

Munkámnak létezik egy utópisztikus dimenziója is. Nem pusztán arra kérdezek rá, hogy mi a hír napjainkban; azt is megpróbálom elképzelni, hogy milyen alakot ölthetne a jövőben. Az eszményi hírszolgáltató szervezetről szóló álmódosásból nem következhet a média jelen gazdasági és társadalmi realitásai iránti közöny; sokkal inkább abból a vágyból táplálkozik, hogy áttörjük a pesszimista feltételezések korlátait, amelyek túl könnyedén kerítették hatalmukba bennünket.

6.

A modern társadalmak még mindig csak kapiskálják, hogy boldogulásukhoz milyen típusú hírekre lenne szükségük. A történelem folyamán olyan nehéz volt a híreket egybegyűjteni, és olyan költséges volt továbbítani, hogy az emberi gondolkodásra gyakorolt hatásuk magától értetődően szorult korlátok közé. Korunkban viszont szinte nincs olyan szeglete a Földnek, ahová a hírek elől elmenekülhetnénk. Korán reggel, mikor nyugtalan álmunkból felébredünk, már várnak ránk; követnek, amikor repülőre szállunk és kísérnek kontinenseken át; amikor pedig a gyerekeket lefektettük, lesben állnak, hogy figyelmünket újra elrabolják.

A hírek állandó morajlása és áradása legbensőbb énünkbe fészkelte be magát. Valóságos teljesítménynek számít egy percnyi nyugalom, és kisebb csoda elszenderedni vagy zavartalanul csevegni egy baráttal – s minő kolostori fegyelemre lenne szükségünk ahhoz, hogy a hírek örvénylésétől elfordulva egy napig semmi másra ne figyeljünk, csak az eső kopogására és önmagunk gondolataira.

Nem kizárt, hogy a hírek életünkre gyakorolt hatásával – önzésével és terrorjával, izgatottságával és frusztrációjával – szemben segítségre szorulunk: mindazzal kapcsolatban, amit élénk tár, bár olykor-olykor gyanítjuk, hogy talán jobban járnánk, ha soha nem is hallottunk volna róla.

Ennek a kis kézikönyvnek éppen az a célja, hogy akadályokat gördítsen egy olyan szokás elé, amely napjainkra túlságosan normálisnak és ártalmatlannak láttatja magát.